

Державний департамент у справах релігій

**ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ
ТА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ,
ЩО ВИПЛИВАЮТЬ ІЗ ЇЇ ЧЛЕНСТВА
В РАДІ ЄВРОПИ**

Збірник матеріалів круглого столу

ББК 86.2+66.4(4УКР)

В43

В43 Виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають із її членства в Раді Європи: Збірник матеріалів круглого столу / редакційна колегія: І.В.Бондарчук – головний редактор та ін. – К.: Світ Знань, 2006. – 160 с.

ISBN 966-7742-17-2

У збірнику розміщено матеріали круглого столу «Виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають із її членства в Раді Європи». Розглядаються питання подальшої гармонізації державно-церковних відносин в Україні з урахуванням відповідного європейського досвіду, розвитку діяльності церков і релігійних організацій. Розкриваються історичні та сучасні аспекти функціонування, кількісні та якісні виміри церков і релігійних організацій України. Подаються біографічні довідки їхніх керівників, адреси духовних центрів.

Редакційна колегія:

Головний редактор:

Бондарчук І.В., кандидат наук з державного управління, доцент

Заступник головного редактора:

Новиченко М.Р., к.філос.н.

Відповідальний секретар:

Решетніков Ю.Є., к.філос.н.

Члени редколегії:

Бондаренко В.Д., д.філос.н., Яроцький П.Л., д.філос.н., Єленський В.Є., д.філос.н., Здіорук С.І., к.філос.н., Любчик В.П., к.філос.н., Луценко В.В., Бурлака І.В.

ББК 86.2+66.4(4УКР)

ISBN 966-7742-17-2

© Державний департамент у справах релігій, 2006

© Видавництво «Світ Знань»

ЗМІСТ

<i>Бондарчук І.В.</i> Розвиток державно-церковних відносин в Україні: європейський контекст.....	4
<i>Бондаренко В.Д.</i> Світська школа та Церква в сучасній Україні: співпраця у контексті європейського досвіду.....	7
<i>Решетников Ю.С.</i> Напрямки подальшої гармонізації державно-церковних відносин в Україні в контексті зобов'язань держави перед Радою Європи.....	11
РЕЛІГІЙНА МЕРЕЖА УКРАЇНИ	17
Релігійно-церковний комплекс в Україні: стан та тенденції.....	19
Українська православна церква.....	23
Українська православна церква Київського патріархату.....	25
Українська автокефальна православна церква.....	27
Руська православна старообрядницька церква.....	29
Українська греко-католицька церква.....	31
Римсько-католицька церква в Україні.....	32
Всеукраїнський союз об'єднань євангельських християн-баптистів.....	33
Братство незалежних церков і місій ЄХБ України.....	35
Всеукраїнський союз церков християн віри євангельської-п'ятидесятників.....	36
Союз вільних церков християн євангельської віри України.....	38
Українська уніонна конференція церкви адвентистів сьомого дня.....	39
Українська християнська євангельська церква.....	41
Собор незалежних євангельських церков України.....	42
Божа церква християн віри євангельської України.....	43
Духовне управління церков євангельських християн України.....	44
Християнська євангельська церква Живого Бога.....	45
Об'єднання євангельських церков України.....	45
Об'єднання незалежних харизматичних церков України (Повного Євангелія).....	47
Церква «Посольство благословенного Царства Божого для всіх народів».....	48
Німецька євангелічно-лютеранська церква.....	49
Новоапостольська церква в Україні.....	51
Українська спархія Вірменської апостольської церкви.....	52
Українська лютеранська церква.....	54
Релігійна організація Свідків Єгови.....	55
Українське біблійне товариство.....	57
Об'єднання іудейських релігійних організацій України.....	59
Всеукраїнський конгрес іудейських релігійних громад.....	60
Федерація єврейських общин України. Головний рабинат України.....	61
Релігійне об'єднання громад прогресивного іудаїзму.....	62
Духовне управління мусульман України.....	64
Духовне управління мусульман Криму.....	65
Духовний центр мусульман України.....	66
Церква Ісуса Христа святих останніх днів.....	67
Міжнародне товариство Свідомості Крішни в Україні.....	68
СТАТИСТИКА РЕЛІГІЙНОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ	69

БОНДАРЕНКО В.Д. ■

СВІТСЬКА ШКОЛА ТА ЦЕРКВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: СПІВПРАЦЯ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Виходячи із цілей та завдань, що їх ставлять перед собою система світської освіти та Церква, співпраця цих двох поважних суспільних інститутів видається безальтернативною. Їхня спільна освіта та виховна робота сягає своїм корінням глибокої історії і реалізовувалась у безліч конкретних форм, які і понині у розвиненому вигляді практикують у всьому світі. У розвиненому вигляді співпраця світської школи та духовної освітньої системи є справою звичною для більшості європейських країн. Не становлять собою виключення на сьогодні і більшість тих держав, що утворились у наслідок краху тоталітаризму. Базуючись на їхньому досвіді та власних здобутках, Україна може також суттєво просунутись у напрямку налагодження цивілізованих форм співпраці між Церквою та світською школою.

З відомих причин згадані форми співпраці світської школи та Церкви не збереглися в Україні так само, як і реальне співробітництво Церкви з іншими суспільними інститутами, що поставало в процесі природно-історичного розвитку українського суспільства. Повернення нашого народу на стовпову дорогу суспільно-історичного розвитку з необхідністю повинно було актуалізувати цю проблему.

■ Бондаренко Віктор Дмитрович, завідувач кафедрою культурології Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова, д.філос.н., професор

В основі цього процесу лежить, з одного боку, інтерес Церкви, як інституції, яка спрямовує свої зусилля на пошук шляхів морального виховання членів людської спільноти, а з другого – зацікавленість держави, а відтак і світської школи, у становленні дієвої системи виховання підростаючого покоління, що змогла б прийти на зміну втраченим формам виховної роботи радянської доби. Не останню роль відіграє також те, що молодому поколінню у якийсь спосіб слід повернути колосальний пласт культурної спадщини, пов'язаний із встановленням та розвитком релігійних доктрин та Церкви, що впродовж багатьох років визначали характер духовно-культурного життя народу, впливали на становлення економіки та позначались навіть на ментальних рисах людини.

Питання співпраці Церкви із світською школою дебатовуються впродовж усього періоду новітньої української історії. Однак, неоднакова вкоріненість релігійних цінностей в різних регіонах України, слабкий інституційний розвиток церкви та ненапрацьованість конкретних форм її співпраці із світськими інститутами тривалий час не давали можливості на практиці реалізуватися цьому природному союзові, або продовжували поліативи, що не могли суттєво просунути таку співпрацю вперед.

Аналізуючи пройдений шлях можна стверджувати, що попри труднощі, пов'язані з необхідністю переборювання радянських ідеологем щодо цілковитої автономності світської школи і Церкви у справі просвітництва і виховання, і школа, і церква зближувалися у питаннях взаємної співпраці. Про це красномовно свідчать дані Міністерства освіти і науки України, наведені в тезах доповіді міністра С.М. Ніколаєнка «Про виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України «Назустріч людям» щодо забезпечення рівного доступу до якісної освіти». В документі, зокрема, зазначається, що в школах 19 регіонів України вивчається біля 100 предметів навчально-виховного духовно-релігійного спрямування. Їхнім вивченням охоплено близько 356 тис. учнів, що складає 7% від загального контингенту. Зазначимо, що динаміка цього процесу висхідна, що свідчить про об'єктивну потребу суспільства у включенні нових потужностей у співпраці школи з Церквою.

Вся робота набула нової якості у зв'язку з появою відповідних доручень Президента України. Не можна сказати, що в цьому напрямку нічого не робилося досі. Достатньо згадати неодноразові спільні засідання керівництва Міністерства освіти і науки, Держкомрелігій та Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій, відповідні доручення політичних керівників держави, плідну роботу Всеукраїнського православного педагогічного товариства та відповідних структурних підрозділів інших церков та релігійних організацій, наукові конференції та інше. Достатньо сказати, що Указ Президента України № 297 від 21.03.2002 р. «Про невідкладні заходи щодо остаточного подолання негативних наслідків тоталітарної політики колишнього Союзу РСР стосовно релігії та відновлення порушених прав церков і релігійних організацій» прямо вказував на необхідність виконання цього завдання. «Міністерству освіти та науки України, Державному комітету України у справах релігій разом з Академією педагогічних наук України, підкреслювалося в Указі, за участю церков та релігійних організацій розробити пропозиції щодо запровадження духовно-моральних цінностей у навчально-виховний процес.»

Однак, очевидно, лише сьогодні настала «повнота часу», що дозволяє перевести цю роботу у русло практичної реалізації, зробити її системною, і тому дуже авжливо повести її ґрунтовно, без зайвого поспіху, з відчуттям партнерської відповідальності і поступливості сторін. Цього намагається досягти спеціально утворена в МОМ України комісія, що мала б бути утворена ще у 2002 році. До складу комісії включені фахівці з багатьох галузей, представники Церков та релігійних організацій та менеджери освітньої сфери. Є усі сподівання, що її робота буде плідною і виправдає давні суспільні очікування.

Першим серед питань, що постають у процесі реалізації проекту запровадження духовно-моральних цінностей у навчально-виховний процес світської

школи, є питання «Що і хто повинен викладати? Стосовно цих «що»? і «хто»? уже давно точаться жваві дискусії на сторінках як релігійної, так і світської, переважно педагогічної та релігієзнавчої, періодики. Точки зору, що висловлюються, зводимі до наступних аргументів: викладати етику, відповідним чином наповнивши її духовно-релігійним змістом; викладати «Основи православної культури», враховуючи його історичну системоутворюючу роль для української культури, викладати основи релігійних етичних систем тих релігій, що становлять собою помітне явище на сучасній конфесійній карті України; викладати релігієзнавство.

Остання, у сенсі досягнення мети духовно-морального зростання підростаючого покоління зразу відпадає. Адже йдеться не про отримання дітьми суми спеціальних знань про релігію та Церкву, їхній зміст та історію, а саме про моральне їх виховання, чого викладання релігієзнавства забезпечити не здатне.

Решта точок зору, з нашого погляду, повинні бути враховані, бо за кожною з них стоять невідпорні аргументи. Міністерство освіти і науки пішло саме цим шляхом, надавши батькам право вибору світського предмету етики або факультативного курсу з морально-етичної проблематики. Однак, такий підхід, з нашої точки зору, вже вимагає корекції. Безумовно, що статус цих двох предметів повинен бути урівняний, а основним об'єктом уваги має стати зміст заафішованого курсу чи курсів з морально-етичної проблематики. Ця робота, окрім відбору та осмислення змістових блоків, здатних формувати у шкільній молоді духовно-моральні ідеали добра, любові, справедливості, свободи, істини, краси, повинна базуватися також як на усвідомленні факту особливої ролі православ'я в культурному житті українського народу, так і на урахуванні факту реальної поліконфесійності нашого суспільства.

Успіх цієї справи немалою мірою залежить віднайповнішого урахування тих напрацювань, які вже є в цій галузі. За попередні роки був накопичений значний досвід цієї роботи в школі. Надзвичайно цінним у ньому, в першу чергу, є те, що курси, які викладалися в школах багатьох регіонів, розроблялися саме духовенством, яке спиралося на вікову традицію Церкви по ефективному донесенню до серця і розуму дитини духовно-моральних цінностей наших предків. Це повною мірою стосується і інших аспектів забезпечення викладання предмету духовно-моральної проблематики – програм, методики, навчальних посібників та підручників, хрестоматій та інше.

Зміст цього предмету (чи предметів) обов'язково повинен враховувати доктринальні особливості основних конфесій, що діють в Україні. Попри їхнє різноманіття варіативність даного предмету не видається безмежною. В ньому повинні отримати своє відображення, скажімо, християнська моральна доктрина (православна, католицька, протестантська) та моральні доктрини ісламу та іудаїзму.

Паралельно з цим повинно відбутися очищення змісту шкільних дисциплін від агресивного атеїзму та насичення їх об'єктивним та адекватним знанням про релігію і Церкву. Це особливо стосується культурологічного та гуманітарного модуля освітніх програм, але не повинно оминати і фізико-математичного та природничого блоків знання.

Педагогам слід також дослухатися аргументів Церкви щодо запровадження нових дисциплін, запроваджених у інших освітніх традицій та подачі матеріалу, що стосується інтимних сторін людського життя. Ця робота складає собою другий блок завдань, пов'язаних із запровадженням духовно-моральних цінностей у навчально-виховний процес.

Третім пунктом комплексного розв'язання означеної проблеми повинно стати налагодження підготовки фахівців, здатних забезпечити повноцінне і ефективне донесення до дітей духовно-моральних цінностей. Поза всяким сумнівом цією роботою повинно опікуватися спеціально підготовлене учительство. Священство у цьому сенсі повинно реалізовувати себе в межах церкви, недільних шкіл, церковних гуртків та інше.

Отже, відповідь на питання «хто» повинен займатися цією справою є очевидною, але для того, щоб це стало реальністю треба ще немало зробити. Як справед-

ливо зазначає голова Всеукраїнського православного педагогічного товариства протоієрей Анатолій Заговський «... ніякі системи, ніяке програмне викладання моральності нічого не варте без особистого впливу однієї людини. Доля майбутнього кожної нації – в руках окремих особистостей. Ці особистості – вчителі шкіл, вихователі дитячих садків, котрі сіють ті чи інші начала в серця дітей... Сучасна система підготовки учителя, – зазначає далі він, – не готує його до усвідомлення власної педагогічної місії, не формує здатності виховувати в дитині відчуття сенсу свого життя. Скільки не існують мистецтво, філософія, наука і політика, їм до цих пір не вдалося дати людині відчуття сенсу свого життя, повного життя і безсмертя» [Див. протоієрей Анатолій Заговський. Православ'я як духовно-моральне джерело української культури і освіти // Православний церковний календар, 2005 р. – К., Українська Православна Церква. Київська митрополія, 2004, – С.87] і що не менш важливо, цитований автор, відображаючи загальноцерковну точку зору на проблему співпраці Церкви зі школою, зазначає «В школі богословське знання покликане стати складовою органічною частиною в культурологічному і гуманітарному модулі освітніх програм. Богослужіння у поєднанні з відповідними знаннями надзвичайно бажані, однак вирішальне слово участі дітей у молитві належить батькам і відбувається у храмі».

Відтак ідеться про запровадження цілісної системи підготовки та перепідготовки кадрів, створення підручників, навчальних програм і таке інше, необхідних для запровадження шкільного курсу духовно-морального виховання. Вочевидь тут втрачено багато часу і згаяне доведеться надолужувати. На сьогодні існує ряд вищих навчальних закладів, які з об'єктивних причин є найближчими до виконання завдань, що постають. Опорними вищими навчальними закладами тут можуть стати ті, в яких уже готуються фахівці з теології та релігієзнавства, скажімо, Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Чернівецький державний університет, Києво-Могилянська та Острозька академії та деякі інші ВУЗи. В кінцевому рахунку цю проблематику мають освоїти усі без виключення педагогічні ВУЗи країни, оскільки потреба у фахівцях такого профілю буде величезною, а в наступні роки школа буде відчувати їх брак. Цю прогалину в найближчі роки могли б до певної міри заповнити інститути післядипломної освіти.

До справи підготовки фахівців відповідного профілю для школи могла б підключитися Церква, особливо, наприклад, зважаючи на досвід підготовки учителів-катехитів Українською греко-католицькою церквою, чи фахівців у справі шкільництва Православних церков, єврейських шкіл, відповідних спеціалістів з мусульманського середовища та інших релігій, прибічники яких причетні до виховання підростаючого покоління. Фахівці, які набули необхідного досвіду в рамках тієї чи іншої конфесії, змогли б допомогти майбутнім педагогам набуті навиків виховної роботи, що практикується в Церквах та релігійних організаціях, вдихнути душу у набуті ними знання.

У зв'язку з сказаним особливого значення набуває також запровадження у світських ВУЗах відповідного профілю спеціальності «Теологія», яку слід розглядати як філософсько-культурологічну спеціальність, а не різновид підготовки кадрів богословів для Церкви. Загалом, на наше переконання, ми стоїмо лише на початку ще одного дуже важливого процесу, який можна визначити як конвергенцію двох освітніх пластів – світської і духовної освіти, які, з рештою, беруть свій початок з одного корення і розвиваються за взаємної допомоги та на спільну користь у цілому світі.

На завершення слід сказати ще про один пласт проблем, розв'язання яких здатне цілком зняти питання щодо дискримінації тієї чи іншої релігійної організації у процесі зближення Церкви зі світською школою, Церкві слід дозволити мати свої навчальні заклади усіх рівнів і типів, підготовка в яких відповідає б державним стандартам освіти, а самі вони патрунувалися б релігійними організаціями.

Нині Закон України «Про освіту» не дозволяє релігійним організаціям виступати засновником таких навчальних закладів, в той час, коли фактично в Україні

їх діють уже десятки. Ситуація, що складається, створює подвійний стандарт, коли закон велить одне, а життя диктує зовсім інше. Тут складається критична ситуація, і реальний стан речей тут доведеться визнати точно так, як ми сьогодні визнаємо необхідність запровадження духовно-моральної підготовки та виховання учнівства.

Існування таких навчальних закладів – загальносвітова практика. Причому з огляду на особливий суспільний статус Церкви держава мала б іти на певні поступки у цій справі, скажімо, утримувати за власний кошт викладачів загально-освітніх дисциплін у таких навчальних закладах, адже в них навчалися б наші діти, вихованням яких опікувалася б Церква. Ці навчальні заклади, природно, пілягали б відповідним органам освіти нарівні із усіма іншими навчальними закладами.

Законодавче забезпечення діяльності таких навчальних закладів, кількість яких у світі постійно зростає, їхня підтримка державою та інтегрування їх у єдину освітню систему, повністю відповідало б принципам плюралістичного суспільства, побудово якого проголошено і Україні.

Апріорі визнаючи високі моральні стандарти, що їх виховує у своїх дітях релігійна сім'я, держава в такий спосіб не тільки до певної міри зняла б проблему множинності варіантів духовно-релігійного виховання у школі, яка неодмінно поставатиме, а що набагато важливіше, гарантуватиме продовження батьківського сімейного виховання в системі позасімейних навчально-виховних інституцій. В той же час невинуватиме збереження у виховній царині виключно однотипних закладів для усіх дітей та підлітків виглядає грубим порушенням прав людини, за які бореться плюралістичне суспільство. Тут державному чиннику важливо було б не припустити тієї ж помилки, результатом якої стало самоплинне запровадження духовно-релігійних предметів у школах багатьох регіонів країни, що робилося з численними порушеннями чинних законів і де ситуація тільки тепер буде виправлятися.

Ось ті основні кроки, які на нашу думку, слід було б здійснити, аби справа зміцнення моральних засад нашого суспільства насправді зрушила з місця. Спільна ж робота світської системи освіти і церкви ще більшою мірою зміцнила б його єдність та прислужилася б справі партнерської взаємодії Української держави і Церкви.